
T W E E N E G E N T I E N D E - E E U W S E L E V E N S L O P E N

wessel e. krul

Zo goed als alles wat Wilhelm Müller (1794-1827) in zijn leven gedaan heeft, is romantisch. Misschien juist omdat hij zo strikt binnen de grenzen van de Romantiek bleef, is hij tegenwoordig een vergeten figuur. Zijn werk voldoet precies aan de voorschriften van de Romantische beweging, voorzover er zoiets bestaan heeft; in elk geval aan de modes van zijn tijd. Er is weinig bij dat door grotere tijdgenoten niet beter of eerder is gedaan, en dat zijn persoon nu nog interessant zou kunnen maken; op één ding na, en dat is waarschijnlijk meer geluk dan verdienste. Maar deze beperkingen maken hem heel bruikbaar bij een beschrijving van die periode: als schoolvoorbeeld van een romanticus, als prototype van de stroming, meer dan de grote namen die nog steeds gelezen worden, en die allemaal opvallen door een af andere persoonlijke eigenaardigheid.

Wat doet een romanticus? In 1812 verlaat Müller de ouderlijke woning in Dessau om in Berlijn klassieke talen en geschiedenis te gaan studeren. Hij wordt daar gegrepen door het nationalisme, en in 1813-14 neemt hij als vrijwilliger deel aan de bevrijdingsoorlogen tegen Napoleon. Terug in Berlijn past hij zijn studie aan aan de nieuwe vaderlandse geest, en naast de klassieken bestudeert hij nu ook de Oud-Germaanse taal- en letterkunde. Hij verkeert in een kring enthousiaste, literair geïnteresseerde vrienden; in 1815 publiceren ze gezamenlijk een dichtbundel, toepasselijk 'Bundesblüten' genaamd, die ook Müllers eerste verzen bevat.

Ondanks de geestdrift voor cultuur van eigen bodem, is na het afronden van de studie een buitenlandse reis een besliste noodzaak. Zo'n reis ging in die tijd meestal naar Italië, zeker als men klassieke letteren gestudeerd heeft; Müller vindt een beschermheer, graaf Sack, en vergezelt hem naar Rome. Hij schrijft er een boekje over: 'Rom, Römer und Römerinnen'.

In 1819 keert hij terug naar Dessau als leraar klassieke talen; later verwerft hij de post van bibliothecaris aan de hertogelijke bibliotheek. Zijn twee grote voorliefdes zijn niet toevallig ook twee vaste thema's van de Romantiek: Griekenland, en het volkslied. Overigens is hij ook een degelijk taalgeleerde; zijn klassieke studies schijnen in hun tijd niet slecht te zijn

geweest. Maar hij maakt zich populair met gedichten over de Griekse vrijheidsstrijd, een onderwerp dat dan veel pennen in Europa in beweging zet. Zijn vrienden noemen hem spottend: 'Griechen-Müller'.

Het meeste indruk maakt de dichtbundel die Müller in 1821 publiceert: 'Gedichte aus den hinterlassenen Papieren eines reisenden Waldhornisten'.

Romantiek ten top: natuurlijk had deze classicus niets van een reizend muzikant, noch van een van de andere volksfiguren die hij in het boek ten tonele voert. Het verlangen van de intellectueel Müller naar landelijk leven en landelijke liefde wordt gegoten in een reeks onbekommerde personages uit het gewone volk, zoals ze toen al schaars werden; en merkwaardig genoeg lijden deze figuren in Müller's verzen dan weer aan een 'Sehnsucht' en een melancholie, die bepaald niet naïef of volks van oorsprong is.

'Frisse, naieve gedichten in volkse stijl' noemde de kritiek ze. 'Naïef' was toen eerder een aanprijzing dan een bezwaar; zulke verzen waren een uitkomst voor een publiek dat moe was van de moeilijke, intellectualistische literatuur uit de vorige periode - het moeilijke en politiek gevaarlijke intellectualisme van de Verlichting.

Al speelt Müller dan niet zelf op de waldhoorn, de muziek houdt hem wel bezig. Hij draagt zijn bundel op aan de componist Carl Maria von Weber, en het is een van zijn grootste wensen de gedichten nog eens op muziek gezet te horen. 'Ik kan spelen noch zingen, maar als ik mijn gedichten schrijf, speel ik toch, en zing ik ook. Als ik zelf de wijs zou kunnen maken, zouden mijn gedichten beter in de smaak vallen dan ze nu doen. Maar hopelijk bestaat er een gelijkgestemde ziel, die de melodie uit de woorden losmaakt en aan mij teruggeeft' schrijft hij op 8 oktober 1815 in zijn dagboek. Weber was die gelijkgestemde ziel niet, maar Müller krijgt zijn zin; zijn Berlijnse vriend Josef Klein voorziet een aantal verzen van muziek en pianobegeleiding. Müller was voldaan, en dankt Klein hartelijk: 'Want inderdaad voeren mijn liederen slechts een halfleven, een leven op papier, zwart op wit... tot de muziek hen leven inblaast, of dat wat er aan leven in sluimert, wekt en tevoorschijn roept.' Later zet een andere componist uit de Berlijnse kring, Ludwig Berger, een hele verzenkrans op muziek. Het is het verhaal van de zwaarmoedige molenaarsleerling en de mooie molenaarsdochter, die tenslotte toch liever met de jager uitgaat, zodat de gezel niets overblijft dan zich in het water van de beek te werpen.

De melancholie, die zich uit in een morbide verlangen naar de dood, is een hoofdthema van Müller's werk:

'Auf einen Totenacker / Hat mich mein Weg gebracht.

Alhier will ich einkehren / Hab' ich bei mir gedacht.'

Het is mode zich zo te voelen, bij de een meer pose, bij de ander meer werkelijkheid; het verschijnsel varieert van een gezellig-samen-griezelen tot een oprechte diepe onvrede met de benepen omstandigheden van het tijdvak. Bij Müller zal het ongeveer het midden houden; of zou zijn neerslachtigheid oorzaken hebben die zich niet uit de gedichten laten aflezen?

Bij het beeld van een romantisch dichter hoort ook de vroege dood. Bedoeld of niet, ook hierin voldoet Müller aan de regel. Hij sterft, 33 jaar oud, in zijn geboorteplaats Dessau.

Een nieuwe druk van de bundel, die in 1826 verschijnt, geeft hem eerst nog verdere bekendheid. Maar zijn roem duurt niet. In de loop van de 19de eeuw worden de gedichten nog een paar maal herdrukt, daarna niet meer. En Klein en Berger waren componisten van hetzelfde formaat als Müller dichter was: ze zijn vergeten.

Eigenlijk heeft hij slechts de vaste clichés van zijn tijd verwerkt, gegevens die sindsdien zo versleten zijn dat niemand er meer van wil horen; zijn enige verdienste is, dat hij het heeft gedaan op een manier die zich goed op muziek laat zetten. Als de componist dan niet Klein of Berger heet...

De componist die Müller toch nog een plaatsje in de geschiedenis zou bezorgen heeft hij nooit gekend, en het is onwaarschijnlijk dat hij diens muziek ooit heeft gehoord. B.Randhartinger vertelt in zijn herinneringen de anekdote: 'Franz liep naar de schrijftafel, zag daar een bundel gedichten liggen waarvan hij er een paar doorlas, stak het boek bij zich, en vertrok zonder mijn terugkeer af te wachten. (...) Franz verontschuldigde zich voor zijn eigenmachtig optreden met de belangstelling, die de gedichten hem hadden ingeboezemd, en als bewijs dat hij het boek niet vruchteloos had meegenomen, liet hij me tot mijn verbazing de composities zien van de eerste 'Müllerlieder', die hij voor een deel die nacht voltooid had.' De wat nuchterder Schubertvorser Otto E.Deutsch stelt vast: 'Het is bekend dat Schubert in 1823-24 aan een geslachtsziekte geleden heeft. De liederencyclus van de 'Schöne Müllerin' is op zijn minst voor een deel in het Allgemeine Krankenhaus ontstaan. Uit bewaard gebleven brieven weten we van zijn haaruitval...'

Ook het leven van Schubert voldoet geheel aan het vaste beeld van de romantische kunstenaar. Met dat verschil, dat de zwaarmoedigheid, bij Müller grotendeels een modieuze uitdrukkingvorm, bij Schubert een echte karakter-

trek was; bovendien was Schubert, in tegenstelling tot Müller's Berlijnse vrienden, wel wat meer dan een middelmatig componist. Dat vond men toen al, zij het nog alleen in de stad Wenen. Het heeft zijn bestaan er niet gemakkelijker op gemaakt. Bij Schubert geen houding, maar werkelijk conflict.

Het is heel goed denkbaar dat hij meer in Müller's liederen heeft gelezen dan er in staat. Dat de teksten goed compositiemateriaal vormden was al bewezen; Schubert legde er via de muziek niet alleen leven in, zoals Müller gehoopt had, maar ook de emoties die uit de tekst naar voren hadden moeten komen, als Müller een beter dichter was geweest. In de behoudende kring van Schubert's vrienden bestond een even grote voorliefde voor de verondersteld zuivere volksgeest als in Berlijn, en dezelfde afkeer van intellectualisme; maar Schubert maakte ernst met tenminste één element van Müller's liederen, ook waar dat misschien niet helemaal zo bedoeld was: de melancholie, het meest intellectualistische bestanddeel van deze gedichten. 'Mijn composities ontstaan door mijn begrip van de muziek en door mijn verdriet; degene die alleen uit verdriet voortkomen, schijnen de mensen het minst plezier te doen' is een van zijn bekendste uitspraken. Inderdaad stuifde de sombere cyclus 'Winterreise' op onbegrip bij zijn vrienden, en een van hen veronderstelde zelfs dat het werken aan deze reeks Schubert's dood verhaast zou hebben... De kritiek intussen vond het prachtig; dat was nu echt Duitse kunst, zo vol oneindigheid, schreef de Wiener Allgemeine Theaterzeitung bij het verschijnen van de reeks in 1828.

Zonder muziek zijn Müller's verzen een beetje belachelijk, zozeer heeft hij zijn best gedaan iedere diepgang te vermijden bij zijn pogingen 'naief' te zijn. Maar vanwaar die behoefte aan eenvoud van sentiment? Schubert suggereert door zijn muziek het werkelijke onderwerp: de gespletenheid van het leven, de vervreemding, in een periode waarin het leven op een nog ongekennde manier in starre compartimenten wordt ingedeeld.

Wilhelm Müller stierf weliswaar jong, maar niet kinderloos. Zó romantisch was hij nu ook weer niet. Maar zo typerend als vader Wilhelm Müller, met zijn romantiek, was voor het eerste deel van de 19de eeuw, zo typerend is zijn zoon Max Müller (1823-1900) bijna ook voor de tweede helft van die eeuw.

Evenals zijn vader, die hij trouwens zo goed als niet gekend heeft, begint Max Müller zijn studie met oude talen. Hij doet dat in Leipzig. Door dichterlijke bevliegingen laat hij zich niet afleiden; zijn talent voor de ta-

lenstudie is minstens zo groot als dat van zijn vader, en de tijd om zich met nostalgie bezig te houden begint voorbij te raken. Na een studieduur van acht jaar vertrekt hij naar Berlijn, en een jaar later naar Parijs. Het is dan 1845.

Als je maar ver genoeg teruggaat in de studie van oude talen en vergelijken-de taalwetenschap, een onderwerp dat dan een grote bloei beleeft, kom je via Latijn, Grieks en Oud-Germaans vanzelf in India terecht. Maar voor Max Müller geen reis met een edele beschermheer, en geen betrekking in een her-togelijke bibliotheek, maar harde studie. Natuurlijk is het Verre Oosten nog veel exotischer dan de fantasieën van zijn vader; maar het is intussen een onderwerp van westelijke expansie geworden, zowel politiek als wetenschap-pelijk, eerder dan van mijmerij. In Parijs studeert hij twee jaar Sanskriet bij de vermaarde oriëntalist Eugène Bournouf, die hem aan het werk zet aan de Rig-Veda.

In 1847 verhuist hij naar Oxford. Hij mist zo de revolutie van 1848 in Parijs, maar dat zal hem wel niet gespeten hebben. In Engeland heeft hij van de Brit-se Oostindische Compagnie de opdracht gekregen de Rig-Veda met de commenta-ren van Sayana, in zijn geheel uit te geven. Het werk verschijnt in zes de-len in de jaren 1849-1874. In diezelfde tijd doorloopt Müller verschillen-de professoraten in Oxford, van moderne letterkunde tot vergelijkende taal-wetenschap en Oosterse talen. Hij wordt een van die typische geleerdenfi-guren uit de 19de eeuw, met een ontzagwekkende kennis en autoriteit op zijn vakgebied.

Müller's grootste prestatie, en een die nog steeds overeind staat, is het redakteurschap van de serie 'Sacred Books of the East'. Na zijn aftreden als hoogleraar in 1876 besteedt Müller al zijn energie aan deze onderne-ming, een reeks vertalingen van alle belangrijke religieuze werken van het Verre Oosten; zelf neemt hij een aantal delen uit het Sanskriet op zich, en voor de overige weet hij zijn vermaardste collega's aan te trekken. De serie is nog steeds in gebruik bij oriëntalistena; van veel werken is dit de enige ooit verschenen vertaling, en al zijn veel opvattingen intussen gewijzigd, het is een baanbrekend werk geweest; geen vage 'oosterse wijs-heid' maar uitvoerige kritische studies. 'Müller's Sacred Books of the East' werden een begrip bij iedereen die zich met de oosterse godsdiensten bezig hield. Een aantal van de meer dan 50 delen zijn nu opnieuw te krijgen in een herdruk van Dover Publications, New York, o.a. Müller's eigen ver-taling van de Upanishads.

Daarnaast heeft Müller natuurlijk nog van alles geschreven, godsdienst- en taalwetenschap, mythologie, grammatica's, en zelfs nog wat literair proza. De werken uit zijn latere jaren zijn volgens een commentaar 'weliswaar schitterend van stijl, maar eerder in de breedte gaand dan in de diepte, en ze bevatten geen nieuwe inzichten.' Zijn vader vergeet hij niet, en tussen alles door verzorgt hij in 1869 nog een nieuwe uitgave van diens verzen.

Hij sterft oud en beroemd, terwijl hij bezig is aan zijn autobiografie. Zijn weduwe eert zijn nagedachtenis met een levensbeschrijving; zijn verzameld werk verschijnt in twintig dikke delen.

Müller de romantische dichter en Müller de positivistische geleerde - vader en zoon zijn makkelijk te zien als een afspiegeling van het verloop van de 19de eeuw. Belangrijk genoeg om niet helemaal onbekend te zijn, en genoeg mensen van hun tijd om meer op te vallen door de manier waarop zij hun periode vertegenwoordigen, dan door de manier waarop zij eruit springen.

U KUNT NOG LID WORDEN VAN HET

G.H.D. "UBBO EMMIUS"

ZIE HET PROGRAMMA IN DIT NUMMER

Test Paper III

Up to the End of Henry VII

1. Contract, Expand and Explode
 - a) The Charters and Garters of the Realm
 - b) The Old Suspenders
- 2) How did any one of the following differ from any one of the other?
 - 1) Henry IV, Part I
 - 2) Henry IV, Part II
- 3) "The end of the closing of the 2nd stage of the Treaty of Bretigny marks the opening of a new phase in the 1st stage of the termination of the Hundred Years War". (Confute).
- 4) "Know ye not Agincourt?" (Confess).
- 5) "Uneasy lies the head that wears a Throne".
 - a) Suggest remedies, or
 - b) Imitate the action of a Tiger.
- 6) Intone interminably (but inaudibly)
 - i The Pilgrims' Grace
 - ii "Cuccu"
- 7) Do not draw a skotch-map of the Battle of Bannockburn, but write in not more than three lines on the advantages and disadvantages of the inductive historical method with special relation to ecclesiastical litigation in the earlier Lancastrian epochs.....
- 8) How would you confuse
 - 1) The Wars of the Roses?
 - 2) Lancel Simkin and Percy Warmneck?
 - 3) The Royal issue?
- 9) Why do you picture John of Gaunt as a rather emaciated grandee?
- 10) Describe in excessive detail
 - a) The advantages of the Black Death
 - b) The fate of the Duke of Clarence
 - c) A Surfeit